

7. Турчинов О. В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О. В. Турчинов — К. : Вид-во АртЕк, 2015. — С. 170 – 175.
8. Пушкаренко П. Генезис і соціально-економічні наслідки тіньової економіки / П. Пушкаренко, М. Логвиненко // Економіка України. — 2015. — №10. — С. 43—49.
9. Удовенко В. В. Сутність поняття «Тіньова економіка», її сучасний стан в Україні / В. В. Удовенко — К. : Вид-во АртЕк, 2015. — С. 99—103.

REFERENCES

1. Diachenko, Ya. (2006), “Shadow Economy in the system of macroeconomic regulation”, *Finansy Ukrainy*, vol. 2, pp. 68-77.
2. Shnaider , F. (2015), “Shadow economy: the size, causes and consequences of growth “, *Arhumentu i faktu*, vol. 17, pp. 6-7.
3. Zuieva, L.S. and Drahan, O.I. (2015), “Overcoming the shadow economy – a pressing problem Society Ukraine”, *Ekonomika, finansy, prav* , vol. 7, pp. 26-28.
4. Zasianska, O.V. (2011), “The theoretical framework to struggle shadow economy”, *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 5, pp. 76-84.
5. Ozerskyi, I.V. (2015), “Shadow economy segment”, *Ekonomika, finansy. pravo*, vol. 1, pp. 28-31.
6. Predborskyi, V.A. (2007), “Shadow aspects of initial accumulation of capital in Ukraine”, *Formuvannia rynkryvykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 6, pp. 26-30.
7. Turchynov, O.V. (2006), “Shadow economy: the theoretical foundations of the study”, *ArtEk*, pp. 170-175.
8. Pushkarenko, P. and Lohvynenko, M. (2008), “Genesis and socio-economic effects of the shadow economy”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 10, pp.43-49.
9. Udoenko V.V. (2009), “The essence of the concept of "shadow economy", the current situation in Ukraine”, *ArtEk*, pp. 99-103.

УДК 339.5.012.435:005.591

ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОТЕКЦІОНІЗМ У РЕГУЛЮВАННІ ТОВАРНОГО ОБМІНУ В ТОРГОВЕЛЬНІЙ СИСТЕМІ

Бабміндра Д.І., д.е.н., професор, Коваленко І.О., Сіденко В.Д., Міразізян Е.М.

*Запорізький національний університет
Україна, 69600, Запоріжжя, вул. Жуковського, 6б*

inna-kovalenko-97@mail.ua

У статті досліджено доцільність застосування тарифних та нетарифних бар'єрів щодо виходу на зовнішній ринок, а також їх вплив на можливість та тенденції розвитку економічного потенціалу підприємств, послідовність етапів інтеграції, вдосконалення конкурентоспроможності продукції. Найбільш оптимальною зовнішньоекономічною політикою для України нині є поєднання фритредерства з протекціонізмом. Фритредерство доцільне в галузях, щодо яких країна зацікавлена в широкому доступі на внутрішній ринок новітніх технологій, енергоносіїв тощо. Протекціонізм економічно ефективний для захисту пріоритетних національних виробництв (зерно, цукор, кондитерські вироби, метал, вугілля, певні види судно- та літакобудування, окремі види новітньої техніки і технології, космічна промисловість тощо). Чим більше залучаються інструменти і методи лібералізації, тим сильніший спостерігається опір за допомогою протекціоністських заходів. Тому економічна конвергенція вимагає уніфікації певних правил гри, повсюдну інформатизацію, забезпечення прозорості та передбачуваності економічного простору, розширення світової комунікаційної мережі. Адже зовнішньоекономічна політика держави – це не тільки торгівля, інвестиційне і науково-технічне співробітництво, створення договірного простору і забезпечення національної економічної безпеки. Це весь комплекс фінансово-економічних та соціально-політичних проблем, вирішення яких має бути націлене на ефективне інтегрування національного господарства в систему світового господарства для стабілізації суспільства та підвищення середнього рівня добробуту населення. Якщо ж говорити про євроінтеграцію, то вона відкриває перед підприємствами великі можливості в розширенні

зовнішньоекономічної діяльності. Слід тільки навчитися правильно користуватися цими інструментами задля розробки та реалізації нових планів та проектів.

Ключові слова: зовнішньоторговельна політика держави, протекціонізм, фритредерство, вільна торгівля, тарифні бар'єри, експорт, імпорт.

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПРОТЕКЦИОНИЗМ В РЕГУЛИРОВАНИИ ТОВАРНОГО ОБМЕНА В ТОРГОВОЙ СИСТЕМЕ

Бабминдра Д.И., д.э.н., профессор, Коваленко И.О., Сиденко В.Д., Миразизян Э.М.

*Запорожский национальный университет
Украина, 69600, Запорожье, ул. Жуковского, 66*

В статье исследована целесообразность применения тарифных и нетарифных барьеров по выходу на внешний рынок, а также их влияние на возможность и тенденции развития экономического потенциала предприятий, последовательность этапов интеграции, совершенствования конкурентоспособности продукции. Наиболее оптимальной внешнеэкономической политикой для Украины сейчас является сочетание фритредерства с протекционизмом. Фритредерство целесообразно в отраслях, по которым страна заинтересована в широком доступе на внутренний рынок новейших технологий, энергоносителей и тому подобное. Протекционизм экономически эффективен для защиты приоритетных национальных производств (зерно, сахар, кондитерские изделия, металл, уголь, определенные виды судо- и самолетостроения, отдельные виды новейшей техники и технологии, космическая промышленность и т.д.). Чем больше привлекаются инструменты и методы либерализации, тем сильнее наблюдается сопротивление с помощью протекционистских мер. Поэтому экономическая конвергенция требует унификации определенных правил игры, повсеместной информатизации, обеспечения прозрачности и предсказуемости экономического пространства, расширение мировой коммуникационной сети. Ведь внешнеэкономическая политика государства – это не только торговля, инвестиционное и научно-техническое сотрудничество, создание договорного пространства и обеспечение национальной экономической безопасности. Это весь комплекс финансово-экономических и социально-политических проблем, решение которых должно быть нацелено на эффективное интегрирование национального хозяйства в систему мирового хозяйства с целью стабилизации общества и повышение среднего уровня благосостояния населения. Если же говорить о евроинтеграции, то она открывает перед предприятиями большие возможности в расширении внешнеэкономической деятельности. Следует только научиться правильно пользоваться этими инструментами для разработки и реализации новых планов и проектов.

Ключевые слова: внешнеторговая политика государства, протекционизм, фритредерство свободная торговля, тарифные барьеры, экспорт, импорт.

ECONOMIC PROTECTIONISM IN THE REGULATION OF COMMODITY EXCHANGE IN THE TRADING SYSTEM

Babmindra D.I., Doctor of Economic Sciences, professor, Kovalenko I.O., Sidenko V.D.,
Mirazizyan E.M.

*Zaporizhzhya National University
Ukraine, 69600, Zaporizhzhya, Zhukovsky str., 66*

In the article explored expediency using of tariff and non-tariff barriers and the impact of them on the possibility and development trends of the economic potential of enterprises, sequence of integration stages, improving the competitiveness of products. Today for Ukraine the most optimal foreign policy is a combination of free trade and protectionism. Free trade is more effective in areas for country which is interested in wider access to the domestic market of new technologies, energy and so on. Protectionism is cost-effective protection for national production priorities (grain, sugar, confectionery products, metals, coal, certain types of ship- and aircraft construction, certain types of modern equipment and technology, space industry, etc.). If liberalization tools and techniques will involve frequently, so it means there is using of resistance with protectionist measures. Therefore, the economic convergence requires the unification of certain rules, widespread informatization transparency and predictability of economic space, the expansion of the global communications network. Because foreign policy of a state - it is not only trade, investment and scientific-technical cooperation, the establishment of the contractual space and ensuring national economic security. This is the whole complex of financial, economic and socio-political issues that should be aimed for the effective integration of the national economy into the world economy with the aim of stabilizing the society and increase in the average level of welfare of the population. If we talk about European integration, it opens great opportunities in the expansion of foreign economic activity to enterprises. It is only necessary to learn how to use these tools for development and implementation of new plans and projects.

Key words: foreign policy, protectionism, free trade, tariff barriers, export, import.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інтеграція України у світовий економічний простір сьогодні є одним з основних пріоритетів. Вихід на зовнішню арену дасть поштовх для подальшого розвитку інфраструктури торгового ринку, вдосконалення науково-технічної бази, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, повної реалізації усіх потенціальних можливостей, ефективного використання виробничих потужностей тощо.

Основними проблемами в досягненні цієї мети є досить високі адміністративні бар'єри для входу на ринок, відсутність розвиненої інфраструктури на міжрегіональному рівні, відсутність дешевих та довгострокових пропозицій на ринку кредитів та лізингу промислового устаткування, високий ступінь монополізації енергетичного ринку й транспортного машинобудування.

Вирішення проблеми встановлення тарифних бар'єрів посідає особливе місце в прогнозуванні майбутніх результатів діяльності підприємств та визначає напрями їх розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі стратегічного вибору країни присвячено значну кількість публікацій, кожна з яких стосується економічних устоїв держави. Свої погляди на проблему висловили В. Геєць [1], М. Попович [2], Г.ж. Колодко [3], В. Симоненко, М. Зверяков [4], О. Яременко [5], Л. Горкіна. У кожній праці висвітлено окремі недоліки невдалого реформування економіки України або чинники, які впливають на демократизацію суспільства. Різні проблеми зовнішньоекономічної політики розвивають І. О. Бочан, І. Р. Михасюк, Б. М. Одягайло, Л. М. Письмаченко, А. І. Кредісов, І. П. Черинько та багато інших.

Аналіз поглядів на регулювання зовнішньої торгівлі та думки окремих економістів свідчить, що всі вони поділяються на дві групи: прибічники протекціонізму (А. Сміт, Д. Рікардо, Б. Олін, Б. Баласа, Б. Бартлет) та прибічники фритредерства (Я. Жаліло, А. Сменковський, І. Дюмулен, Д. Менделєєв), причому перші наполягають на необхідності вжиття заходів щодо митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а другі відстоюють переваги вільного переміщення товарів, послуг та факторів виробництва між країнами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

Головною метою статті є глибоке і всебічне вивчення стратегічних і нестратегічних бар'єрів входу на зовнішній ринок і виходу з ринку та дослідження тенденцій впливу протекціонізму на економіку держави.

Актуальність роботи полягає в тому, що в наукових колах до цих пір триває дискусія з приводу того, чи є лібералізація зовнішньої торгівлі на теренах України позитивним чинником економічного розвитку. Чи насправді вона суперечить стратегії захисту національного виробника? Отож, постає завдання, як сумістити ці дві однаково важливі потреби сьогодення?

Наукові публікації приводять вагомі аргументи на користь державного регулювання ринкових господарських систем, хоча деякі вчені більш схильні до превалювання впливу процесів глобалізації на хід розвитку економіки та зовнішньоекономічної діяльності. Але, враховуючи складність міждержавних взаємовідносин та динамізм сучасної епохи, зовнішньоекономічний напрям державної стратегії потребує подальшого системного дослідження та ретельного вивчення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протекціонізм (від лат. – прикриття, захист) – це політика захисту національного товаровиробника від іноземних конкурентів. Саме завдяки Адаму Сміту протекціонізм в

XVI-XVIII ст. почали називати меркантилізмом. І хоча сьогодні це два різні поняття, все ж є історики, що ставлять між ними знак рівності.

Протекціоністська політика здійснюється двома шляхами:

- 1) стримуванням імпорту висококонкурентної іноземної продукції;
- 2) стимулюванням експорту вітчизняної продукції.

Основні заходи (інструменти) протекціоністської політики:

- тарифні бар'єри, або митні збори (мита);
- нетарифні бар'єри;
- підтримка експорту.

Тарифні бар'єри – це податок на імпортовану продукцію для захисту локальних виробників, обмеження поширення продукції або поповнення державного бюджету [6].

Митний тариф – являє собою інструмент митної політики, який використовується для реалізації поставлених цілей торговельної політики, та є зведенням ставок мита товарів, які підлягають обкладанню.

Існує широкий спектр нетарифних методів регулювання міжнародної торгівлі, таких як кількісні обмеження, умови транзиту товарів, оцінка товару для митних цілей, збори та формальності при імпорті та експорті, застосування позначок про походження та методи валютного регулювання. Загальною вимогою до цих методів регулювання зовнішньої торгівлі країн є дотримання урядами принципів недискримінації, доступу до ринку, прозорості, сприяння економічному розвитку та зростанню міжнародної торгівлі.

Позиція СОТ полягає в забороні застосування урядами країн-членів кількісних обмежень. Із цього положення починається Стаття XI «Загальне скасування кількісних обмежень»: «ніякі заборони чи обмеження, крім мит, податків чи інших зборів чи-то у формі квот, імпортних або експортних ліцензій чи інших заходів, не повинні встановлюватися або застосовуватися будь-якою стороною щодо імпорту або експорту будь-якого товару». Але вже другий пункт цієї статті проголошує, що за певних обставин країни можуть застосовувати обмеження як необхідний інструмент регулювання як імпорту, так і експорту.

Квота – кількісний нетарифний захід обмеження експорту чи імпорту товару певною кількістю чи сумою в певний проміжок часу [7].

Існує також політика сприяння експорту, що включає зниження торгових бар'єрів (trade liberalization) та спрощення торговельних процедур (trade facilitation). Це досягається завдяки членству в СОТ, членству в різних регіональних торговельних угрупованнях (зонах вільної торгівлі, митних союзах тощо), а також підписанню двосторонніх домовленостей щодо надання привілейованого режиму торгівлі (режиму нації найбільшого сприяння, інших привілеїв) [8].

Водночас такі зміни можуть негативно вплинути на вітчизняну економіку та зробити її надто чутливою до змін у світовій кон'юктурі. Зазвичай національні товаровиробники не мають змоги конкурувати з європейськими, що зумовлено такими факторами, як застаріле обладнання, нестача потрібних потужностей для виготовлення матеріаломісткої продукції тощо. Це призводить до виконання національними компаніями посередницьких послуг, надавання сировини чи робочої сили, що своєю чергою посилює відставання розвитку економіки України.

Тому, зберігаючи присутність України в традиційних сегментах експортних ринків, життєво необхідно забезпечити нарощування обсягів експорту високотехнологічної продукції з високим вмістом доданої вартості.

У протилежному випадку зростає загроза відчутних економічних втрат для національної економіки. Із цих причин пошук ефективних механізмів та інструментів удосконалення структури українського експорту стає першочерговим державним завданням.

Які аргументи використовуються політиками або виробниками щодо протекціонізму або щодо захисту конкретної галузі? Один із найбільш розповсюджених аргументів – те, що це стратегічна галузь, тобто така, яка має стратегічне значення для України.

Другий аргумент, який часто використовується в Україні, а також в інших розвинених країнах, – це так званий *infant industry argument*. Тобто це та галузь, яку треба захищати, тому що вона знаходиться ще в зародковому стані. Буцімто, вона не зможе розвиватися, якщо прийдуть західні компанії.

Ще один аргумент «за» протекціонізм – це різниця в заробітній платні. Цей аргумент використовується в розвинених країнах. Дійсно, ті сектори, які стикаються з конкуренцією, переживають щось подібне, але це завжди відбувається в короткостроковій перспективі.

Четвертий аргумент – це збереження робочих місць. Цей аргумент також часто використовується в Україні. Певно, що галузі, які стикаються з конкуренцією з боку імпорту, скорочуються.

Але контраргумент економістів такий: все одно ця галузь, якщо вона не має якогось підґрунтя для розвитку, помре. Можна пришвидшити процес – переорієнтувати галузь, перевчити людей, витратити гроші платників податків на перекваліфікацію людей. Це краще, ніж просто субсидувати, або встановити якісь мита, які потім просто підвищать ціни для споживачів.

Якщо розглядати аргументи проти протекціонізму, то серед них виділяють такі:

1. Майже всі бар'єри підвищують ціну для споживачів. Це відбувається незалежно від типу бар'єру, який використовується. Якщо використовується тариф або мито, то це впливає безпосередньо на ціну, навіть якщо є якісь обмеження. Якщо це квота або щось інше, або якісь спеціальні вимоги до товарів, які збільшують витрати виробників, ціна також підвищиться. Тобто споживачі в будь-якому разі програють від протекціонізму.

2. Протекціонізм ніколи не розповсюджується на всі галузі, тому що держава не має ресурсів. Утім, протекціонізм одних галузей негативно впливає на галузі, які могли б розвиватися, проте не розвиваються. Наприклад, ми кажемо, що Україна завжди продукувала метал, це наша стратегічна галузь і ми маємо її захистити. Якщо захищати цю галузь, беззаперечно, вона може якось розвиватися, залучати ресурси, забираючи ці ресурси в галузей, які ніколи, можливо, і не виникнуть, оскільки цих ресурсів просто немає в наявності.

3. Протекціонізм не стимулює технологічний прогрес у захищених галузях. Вони знають: що б ми не виробили, все одно воно буде продаватися, оскільки немає альтернативи, або альтернатива коштує більше.

4. Будь-який протекціонізм завжди викликає симетричні або подібні дії з боку торгових партнерів. Ми не ізолювані, ми торгуємо з країнами. Якщо ми ставимо бар'єри для одних товарів з цієї країни, звичайно, ця країна також буде мати всі причини якось помститися нам [7].

Україна пережила кілька хвиль мит, квот, бар'єрів на експорт сировини. Найчастіше ці бар'єри накладалися на сільгосппродукцію. У жовтні 2010 року Україна вводила експортні квоти на зернові. Загалом частка України у світовому експорті зерна зростала, але у 2010-2011 роках Україна не могла відновити свою частку в міжнародній торгівлі, а це важливо на світовому ринку. Лише потім частка України почала зростати. У 2011 році знову були спроби ввести експортне мито на зерно, що викликало також бурхливу реакцію, адже в

парламенті представлені інтереси різних галузей (рис.1). Тому парламент сам скасував мито на пшеницю і кукурудзу, а ячмінь – напевно, не мав достатньо представників цієї галузі.



Рис.1. Частка України у світовому експорті зерна [8]

У 2014 році широкого розголосу набув законопроект Верховної ради про вивізне мито на деревину. Так само тут було лобіювання від виробників меблів, оскільки вони використовують деревину. Проект було відкликано наприкінці 2014 року без розгляду.

Якщо ми подивимось на групи, які отримують переваги від захисту, від протекціонізму, і на групи, які втрачають, то це дуже різні групи.

Звичайно, у споживачів, немає ніякого стимулу об'єднуватися і вимагати скасування мита. Воно надає переваги виробникам, і вони виграють. І оскільки вони отримують набагато більше від приросту ціни, ніж ми кожний окремо втрачаємо, вони мають набагато більше стимулів.

Загалом, не варто використовувати таке протекціоністське гасло: «Купуй українське». Тобто не купуй лише тому, що воно українське, але купуй тому, що воно дійсно найкраще з того, що є.

ВИСНОВКИ

Найбільш оптимальною зовнішньоекономічною політикою для України нині є поєднання фритредерства з протекціонізмом. Фритредерство доцільне в галузях, щодо яких країна зацікавлена в широкому доступі на внутрішній ринок новітніх технологій, енергоносіїв тощо. Протекціонізм економічно ефективний для захисту пріоритетних національних виробництв (зерно, цукор, кондитерські вироби, метал, вугілля, певні види судно- та літакобудування, окремі види новітньої техніки і технології, космічна промисловість тощо).

У першу чергу уряд України повинен звернути увагу на розробку та прийняття обґрунтованої стратегії митної політики щодо імпорту, яка сприятиме технологічній реконструкції вітчизняної промисловості. Диверсифікована митна і тарифна політика має узгоджуватися з інтересами національної промисловості та інтересами міжнародних об'єднань, до складу яких входить Україна.

Крім того, на проведення зовнішньоекономічної політики значно впливає інноваційний розвиток, науково-технічні процеси, технологічне оновлення, розмір інвестиційних надходжень. Чим вищими є ці показники, тим більш відкритою та розвиненішою є економіка держави. Розвиток технологій – основна рушійна сила прогресу. Нова технологія виникає не

одна, а у зв'язці з іншими технологіями, що взаємодоповнюють одна одну. Нова модель економічного зростання, яка ґрунтується на інноваційному типі розвитку, передбачає зміну самого поняття науково-технічного прогресу і науково-технічного розвитку.

Чим більше залучаються інструменти і методи лібералізації, тим сильніший спостерігається опір за допомогою протекціоністських заходів. Тому економічна конвергенція вимагає уніфікації певних правил гри, повсюдну інформатизацію, забезпечення прозорості та передбачуваності економічного простору, розширення світової комунікаційної мережі.

Адже зовнішньоекономічна політика держави – це не тільки торгівля, інвестиційне й науково-технічне співробітництво, створення договірного простору і забезпечення національної економічної безпеки. Це весь комплекс фінансово-економічних та соціально-політичних проблем, вирішення яких має бути націлене на ефективне інтегрування національного господарства в систему світового господарства для стабілізації суспільства та підвищення середнього рівня добробуту населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геєць В. Ліберально-демократичні засади. Курс на модернізацію України / В. Геєць // Економіка України. — 2010. — № 3. — С. 4—20.
2. Попович М. Чи має українська модель суспільства бути ліберально? / М. Попович // Економіка України. — 2010. — № 8. — С. 4—10.
3. Колодко Гж. Від ідеології неолібералізму до прагматизму / Гж. Колодко // Економіка України. — 2010. — № 9. — С. 4—11.
4. Зверяков М. Ліберальна ідея і модернізація економіки України / М. Зверяков // Економіка України — 2010. — № 7. — С. 11—21.
5. Яременко О. Лібералізм, економічна свобода і держава / О. Яременко // Економіка України. — 2010. — № 12. — С. 4—15.
6. Бар'єри для експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://abbottpm.com/wpcontent/uploads/2015/04/Export_and_Trade_barriers_Ukraine_2015-5.pdf.
7. Беседіна О. Купуй українське. Чи допоможе Україні протекціонізм? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/10/21/564128>.
8. Міжнародна торгова статистика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://comtrade.un.org>.

REFERENCES

1. Geets, V. (2010), “Liberalno-demokratichni zasadi. Kurs na modernizatsiyu Ukraini”, *Zbirnyk “Ekonomika Ukraini”*, vol. 3, pp. 4-20.
2. Popovich, M. (2010), “Chi mae ukrayinska model suspilstva buti liberalno?”, *Zbirnyk “Ekonomika Ukraini”*, vol.8, pp. 4-10.
3. Kolodko, Gzh. (2010), “Vid Ideologiyi neoliberalizmu do pragmatizmu”, *Zbirnyk “Ekonomika Ukraini”*, vol. 9, pp. 4-11.
4. Zveryakov, M. (2010), “Liberalna ideya i modernizatsiya ekonomiki Ukraini”, *Zbirnyk “Ekonomika Ukraini”*, vol. 7, pp. 11-21.
5. Yaremenko, O. (2010), “Liberalizm, ekonomichna svoboda i derzhava”, *Zbirnyk “Ekonomika Ukraini”*, vol. 12, pp. 4-15.
6. “Bareri dlya eksportu” (2015), available at: http://abbottpm.com/wpcontent/uploads/2015/04/Export_and_Trade_barriers_Ukraine_2015-5.pdf (access November 4, 2016).
7. Besedina, O. (2015), “Kupuy ukrayinske. Chi dopomozhe Ukraini protektsionizm?”, available at: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/10/21/564128/> (access October 28, 2016).
8. UN Comtrade Database, available at: <http://comtrade.un.org> (access October 29, 2016).